

Katarzyna Osiak-Krynicka¹*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie**Wydział Prawa i Administracji**ORCID 0000-0003-2101-6717*

Nowe zasady przesłuchania w trybie art. 185c Kodeksu postępowania karnego osoby pokrzywdzonej przestępstwem z art. 197-199 Kodeksu karnego

New rules of the hearing under art. 185c of the Code of Criminal Procedure for a person injured by an offense under art. 197-199 of the Penal Code

Streszczenie

Przestępstwa wskazane w art. 197-199 Kodeksu karnego są najbardziej dotkliwymi przestępstwami przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Pozostawiają ślady nie tylko na ciele ofiary, ale także w jej psychice. Ze względu na potrzebę zapewnienia ochrony pokrzywdzonego przed wtórną wiktyimizacją, a także pogłębieniem się traumy doznanej na skutek przestępstwa na tle seksualnym, w 2013 r. wprowadzono art. 185c do Kodeksu postępowania karnego. Celem tego przepisu było zapewnienie minimalnych standardów przesłuchania ofiar przestępstw pokrzywdzonych czynem z art. 197-199 k.k. Jednakże, jak okazało się w praktyce, przepis ten nie zapewnia wystarczającej ochrony przed wtórną wiktyimizacją. Wobec tego w 2019 r. dokonano nowelizacji treści art. 185c k.p.k., określając nowe warunki przesłuchania w tym szczególnym trybie. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie, opisanie, ocena wprowadzonych zmian oraz określenie ich znaczenia dla pokrzywdzonych przestępstwem z art. 197-199 k.k.

Słowa kluczowe

zgwałcenie, przesłuchanie, wtórna wiktyimizacja, pokrzywdzony, zasada jednokrotnego przesłuchania

Abstract

Offenses indicated in art. 197-199 of the Penal Code are the most severe crimes against sexual freedom and decency. They leave marks not only on the victim's body, but also on her psyche. Due to the need to provide protection for the victim against secondary victimization, as well as to deepen the trauma suffered as a result of a sexual crime, in 2013. the legislator introduced art. 185c to the Code of Criminal Procedure. The purpose of this provision was to ensure minimum standards for the interview of victims of crime victims of an act of art. 197-199 PC. However, as it turned out in practice, this provision does not provide sufficient protection against secondary victimization. Therefore, the legislator in 2019. amended the content of art. 185c of the CCP, specifying new conditions for the interrogation in this

¹ Katarzyna Osiak-Krynicka – doktorantka w Katedrze Postępowania Karnego UMCS, opiekun naukowy: prof. dr hab. Katarzyna Dudka. E-mail do autorki: katarzynaosiak@vp.pl.

particular mode. The purpose of this article is to identify, describe and evaluate the changes introduced and determine their significance for victims of an offense under art. 197-199 PC.

Keywords

rape, interrogation, secondary victimization, victim, the principle of a single interrogation

Wstęp

Ze względu na to, że przestępstwa wskazane w art. 197-199 Kodeksu karnego² ingerują w najbardziej intymną sferę życia człowieka, czyli jego seksualność, są zaliczane do czynów o najwyższym stopniu społecznej szkodliwości³. W postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko sprawcy tych przestępstw najczęściej nieodzwony jest udział pokrzywdzonego i złożenie przez niego zeznań. Niestety, uczestnictwo ofiary w procesie karnym niesie ze sobą ryzyko jej wtórnej wiktylizacji⁴. W celu zapobieżenia temu zjawisku, w 2013 r. została wprowadzona do Kodeksu postępowania karnego⁵ instytucja, określona w art. 185c, która przewiduje specjalne warunki przesłuchania pokrzywdzonych przestępstwem z art. 197-199 k.k. Od dnia 5 października 2019 r. przepis ten obowiązuje w zmiennej treści i przewiduje nowe warunki przesłuchania, które lepiej chronią pokrzywdzonych⁶. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie, opisanie, ocena wprowadzonych zmian oraz określenie ich znaczenia dla pokrzywdzonych przestępstwem z art. 197-199 k.k.

1. Zasady przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. przed nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z dnia 19 lipca 2019 r.

Artykuł 185c k.p.k. został wprowadzony ustawą nowelizującą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz Kodeks postępowania karnego. Nowe-

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2019 r., poz. 1950, 2128; z 2020 r., poz. 568, dalej jako: k.k.

³ L. Mazowiecka (red.), *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, Warszawa 2016, s. 10-15.

⁴ Wtórna wiktylizacja jest to zjawisko, które ma miejsce, gdy ofiara przestępstwa doznaje kolejnej krzywdy na skutek działania ze strony innych osób, w tym także organów procesowych, podczas czynności odnoszących się do traumatycznego dla niej zdarzenia, np. podczas przesłuchania. Przyczyną wtórnej wiktylizacji, jakiej może doświadczyć ofiara zgwałcenia na skutek przesłuchania, jest brak doświadczenia oraz przygotowania do tej czynności sędziów i prokuratorów. Szerzej: M. Goetz, *Wtórna wiktylizacja*, „Niebieska Linia” 2010, nr 3, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktylizacja> [dostęp 15.10.2019].

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2020 r., poz. 30, 413, 568; dalej jako: k.p.k.

⁶ Jak wynika z wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości skierowanych w formie listu, po przeprowadzeniu badań przez Biuro RPO ustalono, że zachodzą duże problemy z realizacją art. 185c k.p.k., a zawarte w nim warunki przesłuchania nie chronią w sposób należyty pokrzywdzonego przed wtórną wiktylizacją. (Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 września 2016 r., BPK.518.5.2015; https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20MS%20ws.%20przers%C5%82uchania%20w%20trybie%20art.185%20k.pk_.pdf [dostęp 15.10.2019]).

lizacja weszła w życie 27 stycznia 2014 r. i dokonała wdrożenia trzech dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady⁷. Powodem, dla którego przepis ten został wprowadzony, była konieczność stworzenia narzędzi, pozwalających na udział pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199 k.k. w procesie karnym i jednocześnie zabezpieczających go przed możliwością doświadczenia wtórnej wiktylizacji. Warto również zaznaczyć, że wprowadzenie przepisu art. 185c k.p.k. pozostaje w ścisłym związku ze zniesieniem trybu wnioskowego ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności⁸.

Po kilku latach stosowania art. 185c k.p.k. stwierdzono, że gwarancje określone w tym przepisie nie zapewniają maksymalnego zredukowania traumatycznych przeżyć i dyskomfortu psychicznego pokrzywdzonego przestępstwami przeciwko wolności seksualnej⁹. Dlatego też przepis art. 185c k.p.k. został ponownie znowelizowany ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karego oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Jak wynika z uzasadnienia projektu tej ustawy, zdaniem twórców projektu, sposobem na maksymalne zredukowanie traumatycznych przeżyć i dyskomfortu psychicznego pokrzywdzonego małoletniego i pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko wolności seksualnej jest zrównanie jego ochrony z tą, która do tej pory przysługiwała przesłuchiwanym w charakterze świadka pokrzywdzonym, o których stanowi art. 185a k.p.k.¹¹

Do zakresu przedmiotowego instytucji z art. 185c k.p.k. zalicza się zgwałcenie (art. 197 k.k.), wykorzystanie bezradności, upośledzenia w celu doprowadzenia do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej (art. 198 k.k.) oraz nad-

⁷ Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz. Urz. UE L 101/1; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036> [dostęp 15.10.2019]; Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, Dz. Urz. UE L 335/1; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> [dostęp 15.10.2019]; Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz. Urz. UE L 315/57; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029> [dostęp 15.10.2019].

⁸ Przepis art. 185c k.p.k. przewiduje specjalny tryb składania zawiadomienia o przestępstwie z art. 197-199 k.k., jeżeli składa je pokrzywdzony. Zgodnie z treścią art. 185c § 1 k.p.k., jeżeli zawiadomienie o tych przestępstwach składa pokrzywdzony, to powinno się ono ograniczyć do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. (Szerzej D. Gruszecka, [w:] J. Skorupka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019, el./LEGALIS [dostęp 15.10.2019]).

⁹ Druk nr 3251 – uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw; <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3251> [dostęp 15.10.2019].

¹⁰ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1964.

¹¹ Druk nr 3251...

użycie stosunku zależności (art. 199 k.k.)¹². Zakres podmiotowy art. 185c k.p.k. zawiera dwie grupy adresatów. Do pierwszej grupy należy zaliczyć małoletnich, który ukończyli 15 lat. Jeżeli małoletni doświadczyli przestępstwa z art. 197-199 k.k., a nie miałyby ukończonych 15 lat, byłby przesłuchiwany na zasadach określonych w art. 185a k.p.k. Do drugiej grupy należy zaliczyć osoby pełnoletnie¹³.

Przed nowelizacją art. 185c k.p.k. przesłuchanie odbywało się na posiedzeniu sądu. Przepis nie wskazywał jednak, w jakim czasie od wpływu wniosku o przesłuchanie powinno zostać przeprowadzone. Ponadto przesłuchanie pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199 k.k. było obligatoryjne. Oznacza to, że pokrzywdzony musiał zostać przesłuchany w procesie karnym, a jego pierwsze przesłuchanie odbywało się w warunkach określonych w art. 185c k.p.k., natomiast kolejne na zasadach ogólnych. Nie miało wówczas znaczenia, czy zeznania pokrzywdzonego będą miały istotne znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. W tym miejscu należy zaznaczyć, że takie rozwiązanie nie do końca było korzystne dla pokrzywdzonego, ponieważ podwyższało ryzyko jego wtórnej wiktymizacji. Przesłuchiwanie pokrzywdzonego, jeżeli zostały zebrane wszystkie niezbędne dowody (w tym protokół z oględzin pokrzywdzonego), a okoliczności sprawy i osoba sprawcy nie budziły wątpliwości, mogło pogłębić jedynie cierpienie, którego doświadczył pokrzywdzony na skutek przestępstwa.

Pokrzywdzonego przesłuchiwał sąd w składzie jednoosobowym¹⁴. Zgodnie z art. 185d k.p.k. oraz rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c k.p.k.¹⁵, przesłuchanie to przeprowadzane jest w specjalnym, odpowiednio do tego przygotowanym pomieszczeniu, znajdującym się w sądzie lub poza jego siedzibą. Pomieszczenia służące do przeprowadzania przesłuchania powinny składać się z pokoju przesłuchań, poczekalni oraz pokoju technicznego¹⁶. Dopuszczalna lo-

¹² Rozważania dotyczące nowych warunków przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. zostaną przeprowadzone w kontekście przesłuchania ofiar zgwałcenia.

¹³ Należy wskazać, że według statystyk Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości najczęściej pokrzywdzonymi przestępstwami z art. 197-199 k.k. są kobiety. W roku 2017, w trybie art. 185c k.p.k. odbyło się 2931 przesłuchań kobiet i 242 przesłuchania mężczyzn (liczby obejmują sądy rejonowe oraz okręgowe ze wszystkich apelacji w Polsce). Dane pochodzą z Ministerstwa Sprawiedliwości, uzyskane w drodze wniosku o udzielenie informacji publicznej.

¹⁴ A. Krawiec, *Warunki przeprowadzania przesłuchania w trybie art. 185a-c k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7-8, s. 90; C. Kulesza, [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, el./LEX [dostęp 15.10.2019].

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 2013 r., poz. 1642; dalej jako: RozpSposPrzesł.

¹⁶ Szerzej na temat pokoju przesłuchań, pokoju technicznego oraz poczekalni w: K. Osiak, *Kryminalistyczno-procesowe aspekty przesłuchania w trybie art. 185a k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6, s. 143; A. Gadomska-Radel, *Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym*, Warszawa 2014, el./LEX [dostęp 15.10.2019]; *Jak zorganizować i wyposażyć Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci*;

kalizacja pokoju przesłuchań to siedziba sądu, prokuratury, Policji, instytucji państwowej lub samorządowej albo podmiotu, do którego zadań należy pomoc pokrzywdzonym¹⁷. Co do zasady, przesłuchanie powinno odbywać się na obszarze właściwości sądu uprawnionego do rozpoznawania sprawy. Jeżeli jednak nie byłoby takiej możliwości wskutek braku albo niedostępności pokoju, który spełniałby warunki określone w rozporządzeniu, dopuszczalne jest przeprowadzenie przesłuchania w pokoju przesłuchań spełniającym te warunki, udostępnionym przez inny podmiot (§ 6 RozpSposPrzesł).

Do dnia 5 października 2019 r. w pokoju przesłuchań mógł przebywać sędzia oraz w razie konieczności biegły psycholog, który na wniosek pokrzywdzonego powinien być osobą tej samej płci, chyba że utrudniałoby to postępowanie (np. spowodowałyby to opóźnienie przesłuchania¹⁸). W przesłuchaniu mógł uczestniczyć także prokurator, obrońca oskarżonego/podejrzanego oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Przebywali oni jednakże w pokoju technicznym, a nie w pokoju przesłuchań¹⁹. Przebieg przesłuchania musiał być rejestrowany za pomocą urządzeń do utrwalania zarówno obrazu, jak i dźwięku, który następnie był odtwarzany podczas rozprawy, a protokół odczytywany. W trybie określonym w art. 185c § 2 k.p.k. pokrzywdzony mógł być przesłuchany tylko jeden raz. Oznacza to, że gdyby wynikła potrzeba jego ponownego przesłuchania, zostałby on przesłuchany na zasadach ogólnych, w normalnym trybie (np. podczas rozprawy, w której uczestniczy oskarżony)²⁰. Jeżeli jednak zachodziłaby uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, to na wniosek pokrzywdzonego przesłuchanie zostanie przeprowadzone w sposób określony w art. 177 § 1a k.p.k., czyli w formie wideokonferencji²¹.

<http://wymiarSprawiedliwosci.fdn.pl> [dostęp 15.10.2019]; M. Keller-Hamela, *Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007.

¹⁷ Np. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

¹⁸ D. Gruszecka, *op. cit.*

¹⁹ Szerzej na temat roli osób biorących udział w przesłuchaniu w trybie art. 185a-185c k.p.k.: K. Osiak, *Rola osób biorących udział w przesłuchaniu pokrzywdzonego małoletniego w trybie art. 185a k.p.k.*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, nr 18.3, s. 87-115.

²⁰ R.A. Stefański, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2018, el./LEX [dostęp 15.10.2019].

²¹ K. Osiak-Krynicka, *Przesłuchanie ofiary zgwałcenia w trybie art. 185c Kodeksu Postępowania Karnego*, [w:] K. Maciąg, M. Maciąg (red.), *Kryminologia i kryminologia – najnowsze doniesienia*, Lublin 2019, s. 75. Jednakże w sytuacji, gdyby wniosek pokrzywdzonego nie został uwzględniony i byłby on przesłuchiwany na rozprawie, to sąd na podstawie art. 390 § 2 k.p.k. mógł zarządzić, aby na czas przesłuchania pokrzywdzonego oskarżony opuścił salę sądową, jeżeli jego obecność mogłaby oddziaływać krępująco na pokrzywdzonego.

2. Zasady przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 19 lipca 2019 r.

Nowelizacja, która weszła w życie dnia 5 października 2019 r., wprowadziła istotne zmiany do treści przepisu art. 185c k.p.k. Po pierwsze, dodano do art. 185c k.p.k. § 1a, który zmodyfikował zakres przedmiotowy i podmiotowy stosowania tego specjalnego trybu przesłuchania. W odniesieniu do zakresu podmiotowego § 1a in principio wyraźnie wskazuje, że w sprawach o przestępstwa określone w art. 197-199 k.k. przesłuchuje się pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat. Oznacza to, że w tym specjalnym trybie mogą zostać przesłuchani małoletni pokrzywdzeni między 15. a 18. rokiem życia oraz osoby, które ukończyły 18 lat. Jednakże, jeżeli przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199 k.k. między 15. a 18. rokiem życia mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny²², wówczas zgodnie z art. 185a § 4 k.p.k. pokrzywdzony małoletni zostanie przesłuchany na zasadach określonych w art. 185a k.p.k.²³ Jest to bardzo korzystne rozwiązanie dla małoletniego pokrzywdzonego, ponieważ art. 185a k.p.k. zapewnia większą ochronę przed wtórną wiktyimizacją²⁴, np. poprzez zasadę, iż ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego również odbywa się na zasadach określonych w art. 185a k.p.k., a nie na zasadach ogólnych, jak przewiduje to przepis art. 185c k.p.k.

Modyfikacji uległ także zakres przedmiotowy. Z treści przepisu art. 185c § 1a k.p.k. in fine wynika, że pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199 k.k. można przesłuchiwać tylko wówczas, jeżeli jego zeznania mogłyby mieć istotne znaczenie²⁵ dla rozstrzygnięcia sprawy. Innymi słowy, jeżeli informacje, których dostarczyłby pokrzywdzony podczas przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. nie miałyby istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, wówczas w ogóle nie można przesłuchiwać pokrzywdzonego w danej sprawie. Ponadto wprowadzona zmiana spowodowała, że przesłuchanie w trybie art. 185c k.p.k. nie będzie miało charakteru obligatoryjnego (jak dotychczas), lecz fakultatywny, gdyż jego przeprowadzenie jest uzależnione od wystąpienia przesłanki pokrzywdzenia prze-

²² Oceny zaistnienia tej przesłanki dokonywałby organ procesowy na tle okoliczności konkretnej sprawy, przy czym wydaje się, że zasadą powinno być uzyskanie opinii biegłego psychologa na tę okoliczność (K. Boratyńska, [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, el./LEGALIS [dostęp 15.10.2019]).

²³ M. Kurowski, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz zaktualizowany*, Warszawa 2019, el./LEX [dostęp 15.10.2019].

²⁴ D. Gruszecka, *op. cit.*

²⁵ Pod pojęciem „istotne okoliczności”, mimo iż to pojęcie nie posiada swojej legalnej definicji, możemy rozumieć takie okoliczności, które określają ustawowe znamiona przestępstwa, sposób działania sprawcy, wielkość wyrządzonej szkody (A. Wilkowska-Płóciennik, *Przesłuchanie pokrzywdzonego dziecka w trybie art. 185a k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6, s. 34).

stępstwem z art. 197-199 k.k. oraz istnienia istotnego znaczenia zeznań pokrzywdzonego dla rozstrzygnięcia sprawy.

Kolejną bardzo ważną zmianą jest wprowadzenie zasady jednokrotnego przesłuchania pokrzywdzonego, na wzór przepisu art. 185a k.p.k. Zgodnie z art. 185c § 1a k.p.k., pokrzywdzonego przestępstwem z art. 197-199 k.k. można przesłuchać tylko raz (w całym postępowaniu w danej sprawie), chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania. Wspomniana zasada oznacza więc, że osoba, która jest przesłuchiwana w trybie art. 185c k.p.k., może być przesłuchana tylko ten jeden raz w danej sprawie karnej²⁶. Wprowadzona do art. 185c k.p.k. regulacja ma charakter gwarancyjny²⁷. Dzięki niej pokrzywdzony nie będzie wielokrotnie przesłuchiwany w związku z traumatycznymi wydarzeniami, jakich doświadczył, a w konsekwencji zmniejsza się w ten sposób ryzyko wtórnej wiktyimizacji pokrzywdzonego. Ponadto organ przesłuchujący będzie bardziej skrupulatnie przygotowywał przesłuchanie i przeprowadzał je, mając świadomość, że przesłuchać pokrzywdzonego można tylko raz²⁸. Jednakże ustawa nowelizująca przewidziała od tej zasady jeden wyjątek, którego zaistnienie daje możliwość ponownego przesłuchania pokrzywdzonego. Wspomniany wyjątek stanowi „wyjście na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania”. Określenie „wyjście na jaw” może oznaczać, że „coś przestało być tajemnicą” i „stało się jasne i wiadome”. Wynika z tego, że do ponownego przesłuchania dojdzie na podstawie tego wyjątku tylko wówczas, gdy sąd pozna okoliczności, które nie były mu znane podczas pierwszego przesłuchania, ale pod warunkiem, że będą to okoliczności „istotne” i nie będzie można ich wyjaśnić w inny sposób niż tylko przez ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego. Warunkiem przeprowadzenia dowodu z ponownego przesłuchania nie jest tylko przydatność, rozumiana jako związek logiczny pomiędzy tezą dowodową a środkiem dowodowym, ale także wykluczenie innych dowodów, jako przydatnych do stwierdzenia nowych i istotnych okoliczności, które wyszły na jaw po pierwszym przesłuchaniu. Pod pojęciem „istotne okoliczności”, mimo iż to pojęcie nie posiada swojej legalnej definicji, możemy rozumieć takie okoliczności, które określają ustawowe znamiona przestępstwa, sposób działania spraw-

²⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2015 r., V KK4/15, <http://www.sn.pl/sites/orzecnictwo/orzeczenia3/v%20kk%204-15-1.pdf> [dostęp 15.10.2019].

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2010 r., IV KK 61/10, Legalis nr 291905.

²⁸ M. Horna-Cieślak, *Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2014, nr 2, s. 14; M. Kierski, *Jednokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. – zasada czy wyjątek?*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 11, s. 87-93; K. Osiak-Krynicka, *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego przed negatywnymi konsekwencjami wielokrotnego przesłuchania w trybie art. 185a Kodeksu Postępowania Karnego. Aspekty prawne i społeczne*, [w:] M. Mierzwa, K. Niewęglowski, P. Patoleta (red.), *Spoleczne działanie prawa*, Lublin 2018, s. 15-28.

cy lub wielkość wyrządzonej szkody²⁹. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że zgodnie z art. 185c k.p.k., w przypadku konieczności ponownego przesłuchania pokrzywdzonego, odbędzie się ono już na zasadach ogólnych, a nie w trybie określonym w art. 185c k.p.k.³⁰ Jednakże, zgodnie z art. 185c § 3 k.p.k., jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, wówczas na wniosek pokrzywdzonego ponowne przesłuchanie może zostać przeprowadzone w sposób wskazany w art. 177 § 1a k.p.k., tzn. w drodze wideokonferencji. Jeżeli taka przesłanka nie zachodzi, pokrzywdzony zostanie przesłuchany na zasadach ogólnych³¹.

Nowelizacja spowodowała również zmianę w kwestii czasu przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k.³² Ze względu na konieczność ochrony pokrzywdzonego przed wtórną wiktyimizacją, przesłuchanie powinno być przeprowadzone w jak najkrótszym czasie od momentu zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa określonego w art. 197-199 k.k. Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie podkreślał w listach kierowanych do Ministra Sprawiedliwości, że od momentu zawiadomienia o przestępstwie do faktycznego przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k., upływają nawet 3 miesiące³³. Ofiara przestępstwa na tle seksualnym, która zdecydowała się na złożenie zawiadomienia o przestępstwie, może poczuć się zbagatelizowana oraz stwierdzić, że wymiar sprawiedliwości pozostaje bierny wobec sprawców przestępstw na tle seksualnym, jeżeli przez długi czas po przyjęciu zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa nie będą podejmowane przez organy ścigania żadne działania w celu wykrycia sprawcy³⁴. Przełom w tej kwestii wprowadza nowelizacja Kodeksu postępowania karnego. Do treści art. 185c § 2 k.p.k. ustawodawca

²⁹ A. Wilkowska-Płóciennik, *op. cit.*, s. 34.

³⁰ R.A. Stefański, *op. cit.* To twierdzenie wynika z istnienia regulacji zawartej w § 3 art. 185c k.p.k. Gdyby ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego miało się odbyć także na zasadach przewidzianych w § 2 art. 185c k.p.k., to istnienie regulacji opisanej w § 3 art. 185c k.p.k. nie miałoby sensu, gdyż ten rodzaj przesłuchania przecież odbywa się już za pomocą urządzeń służących do rejestru obrazu i dźwięku.

³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012r., II AKa 130/12, Legalis nr 742309; D. Gruszecka, *op. cit.*

³² Należy podkreślić, że pod pojęciem „czas przesłuchania” mieszczą się trzy kwestie: odległość czasowa pomiędzy zawiadomieniem o przestępstwie a przesłuchaniem, czas trwania przesłuchania oraz pora dnia, w jakiej odbywa się przesłuchanie (A. Budzyńska, *Jak przesłuchiwać dziecko*, Warszawa 2007, s. 16). Jednakże ze względu na to, że artykuł porusza kwestię zmian, jakie zostały wprowadzone do art. 185c k.p.k., rozważania w kontekście czasu przesłuchania zostaną ograniczone jedynie do odległości czasowej pomiędzy złożeniem wniosku o przesłuchanie a terminem jego przeprowadzenia.

³³ Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał uwagę na problem zbyt długiego okresu czasu, jaki mija od momentu zawiadomienia o przestępstwie a przesłuchaniem w trybie art. 185c k.p.k. Świadczą o tym wystąpienia kierowane do Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 września 2016 r. oraz Prokuratora Generalnego z dnia 17 lutego 2016 r.

³⁴ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 września 2016 r., BPK.518.5.2015.

zdecydował się wprowadzić wymóg skierowany do organów wymiaru sprawiedliwości, aby przesłuchanie odbyło się „niezwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od dnia wpływu wniosku” do sądu o przesłuchanie pokrzywdzonego. Jak zostało wskazane w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej, wprowadzona zmiana jest spowodowana zastrzeżeniami zgłaszanymi przez Rzecznika Praw Obywatelskich, co do długości okresu między dniem wpływu wniosku o przesłuchanie do sądu a faktycznym przesłuchaniem³⁵.

Mimo dobrych intencji twórców projektu ustawy, wprowadzone rozwiązanie należy ocenić negatywnie. W uzasadnieniu do projektu ustawy nowelizującej zostało wskazane, że ten termin ma charakter instrukcyjny. Jednakże konstrukcja tego terminu w jego obecnym kształcie – „niezwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od dnia wpływu wniosku” – prowadzi do wniosku, iż jest to nie termin instrukcyjny, lecz stanowczy (mimo iż jest on skierowany do organów procesowych³⁶), co oznacza, że jego przekroczenie będzie skutkować niemożnością przesłuchania pokrzywdzonego (który często jest jedynym świadkiem przestępstwa i ma najlepsze informacje o jego przebiegu i sprawcy), a gdyby takie przesłuchanie zostało przeprowadzone, będzie ono bezskuteczne. Innymi słowy, jeżeli sąd uchybi temu terminowi, spowoduje to utratę dowodu. Już na początku obowiązywania znowelizowanego przepisu art. 185c k.p.k. można wskazać sytuacje, które uniemożliwią dochowanie tego terminu. Można do nich zaliczyć np. nagłą potrzebę hospitalizacji pokrzywdzonego, zły stan psychiczny lub konieczność rozpoznania wniosku, złożonego przez podejrzanego, o wyłączenie sędziego. Dlatego konieczny wydaje się postulat *de lege ferenda*, aby dokonano modyfikacji wprowadzonej zmiany w następującym brzmieniu: „Przesłuchanie na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa sąd powinien przeprowadzić niezwłocznie, najpóźniej w ciągu 14 dni od dnia wpływu wniosku”. Wprowadzenie powinności zamiast obowiązku nadałoby terminowi zawartemu w tym przepisie charakter porządkowy, ze wszystkimi konsekwencjami³⁷. Należy także podkreślić, iż w związku ze zmianą charakteru przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. z obligatoryjnego na fakultatywny nie zawsze dojdzie do przesłuchania pokrzywdzonego, który zawiadomił o przestępstwie. W takiej sytuacji obowiązkiem organu procesowego powinno być informowanie pokrzywdzonego o tym, że nie ma konieczności jego przesłuchania, oraz ewentualne informowanie o stanie sprawy.

³⁵ Druk nr 3251...

³⁶ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2011, s. 86.

³⁷ K. Dudka, *Opinia do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk poselski nr 3251*; <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3251> [dostęp 15.10.2019].

Zapewniłoby to pokrzywdzonemu poczucie, że organy wymiaru sprawiedliwości dążą do wykrycia sprawcy przestępstwa i ukarania go.

Nowelizacja wprowadziła także zmiany w zakresie osób, które mogą być obecne podczas przesłuchania ofiary przestępstw seksualnych. Zgodnie z art. 185c § 2 k.p.k., oprócz sędziego, prokuratora i obrońcy oskarżonego, w przesłuchaniu mogą uczestniczyć również osoby wskazane w art. 51 § 2 k.p.k. (przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje), osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego oraz biegły psycholog.

Ze względu na to, że w trybie art. 185c k.p.k. mogą być przesłuchiwanymi pokrzywdzeni małoletni, którzy ukończyli 15 lat, oraz osoby ubezwłasnowolnione, możliwe jest, aby w przesłuchaniu uczestniczyły osoby wskazane w art. 51 § 2 k.p.k., czyli przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę małoletni pozostaje. Ponadto niezależnie od tego, czy pokrzywdzony jest małoletni czy ukończył 18 lat, w przesłuchaniu jest także możliwy udział osoby pełnoletniej wskazanej przez pokrzywdzonego. Jedynymi warunkami, jakie musi spełnić ta osoba, to, po pierwsze, by była pełnoletnia, czyli zgodnie z treścią art. 10 k.c. ukończyła 18 lat, lub małoletnia, która zawarła związek małżeński za zgodą sądu po ukończeniu 16 lat, oraz po drugie – musiała zostać wskazana przez przesłuchiwanego pokrzywdzonego. Taką osobą mogłaby, więc być babcia lub dziadek małoletniego, nauczyciel, psycholog, pełnoletni przyjaciel lub przyjaciółka³⁸. Wprowadzając tę regulację, stworzono tym samym możliwość, aby przy przesłuchaniu była obecna osoba, do której pokrzywdzony ma zaufanie.

Zgodnie z § 3 ust. 2 RozpSposPrzesł sędzieja poucza osobę wymienioną w treści art. 51 § 2 k.p.k. oraz osobę pełnoletnią wskazaną przez małoletniego pokrzywdzonego o sposobie prowadzenia przesłuchania. Podczas samego przesłuchania osoby te mogą przebywać w pokoju technicznym, przyjaznym pokoju przesłuchań lub w poczekalni. W pokoju technicznym może przebywać zarówno przedstawiciel ustawowy, jak i osoba wskazana przez pokrzywdzonego. Natomiast, jeżeli sędzia wyrazi zgodę i nie będzie ograniczało to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego, w przyjaznym pokoju przesłuchań może przebywać albo przedstawiciel ustawowy, albo osoba wskazana przez pokrzywdzonego. Nie mogą oni przebywać tam podczas przesłuchania jednocześnie³⁹. Osoba wskazana przez pokrzywdzonego oraz osoba wymieniona w art. 51 § 2 k.p.k. mają prawo być tylko „obecne” podczas przesłuchania. Oznacza to, że ich rola jest bierna i ogranicza się jedynie do obecności i obserwowania przebiegu przesłuchania. Przed-

³⁸ M. Horna, *Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2014, nr 2, s. 24-25.

³⁹ K. Osiak, *Rola osób biorących udział w przesłuchaniu...*, s. 87-113; K. Osiak-Krynicka, *Rola biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka w trybie art. 185a Kodeksu Postępowania Karnego*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2019, vol. XXII, nr 40, s. 97-109.

stawiciel ustawowy lub osoba wskazana przez dziecko będą mogły być obecne przy przesłuchaniu pod warunkiem, że nie będzie to ograniczało swobody przesłuchiwanego dziecka. Ocena dopuszczalności obecności tych osób zawsze leży po stronie sędziego, który będzie przesłuchiwał pokrzywdzonego⁴⁰. Ponieważ te osoby uczestniczą w czynności przesłuchania, które najczęściej odbywa się w postępowaniu przygotowawczym, ciąży na nich tajemnica postępowania przygotowawczego. Zgodnie z art. 241 §1 k.k. wiadomości zebrane w postępowaniu karnym podlegają ochronie, a ich nieuprawnione, publiczne rozpowszechnianie, zanim zostały ujawnione w postępowaniu sądowym, jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat. Występku tego może dopuścić się każdy, kto takie wiadomości posiada, a swoją wiedzę czerpał z ustaleń poczynionych w toku postępowania⁴¹.

Decyzja sędziego dopuszczająca rodzica do obecności w pokoju przesłuchań podczas tej czynności nie jest ostateczna. W każdej chwili może on zmienić swoją decyzję i wykluczyć reprezentanta pokrzywdzonego z dalszej części przesłuchania. W celu stwierdzenia, czy rodzic rzeczywiście ogranicza swobodę małoletniego pokrzywdzonego, sędzia musi być uważnym obserwatorem i być wyczulonym nie tylko na słowa, lecz na gesty i mimikę zarówno dziecka, jak i reprezentanta małoletniego⁴². Jest to spowodowane tym, że osoby będące ze sobą w silnym związku emocjonalnym mogą w sposób pozawerbalny przekazywać drugiej osobie, że to, co mówi w tym przypadku małoletni, jest dla nich zbyt trudne i budzi w nich przerażenie⁴³. Tak jak przesłuchiwany dorosły, tak i małoletni ma prawo do swobody wypowiedzi podczas przesłuchania i organ musi realizację tego prawa zagwarantować, gdyż tym samym swoboda składania zeznań może wpłynąć na ich jakość, nawet jeśli realizacja tego prawa miałaby się odbyć kosztem pozbawienia dziecka prawa do tego, aby podczas przesłuchania byli obecni jego reprezentanci⁴⁴.

Kolejną zmianą wprowadzoną do art. 185c k.p.k. w wyniku nowelizacji jest zmiana charakteru udziału biegłego psychologa w tym przesłuchaniu. Przed nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z 2019 r. udział biegłego psychologa w tym trybie przesłuchania był fakultatywny, a w treści przepisu art. 185c k.p.k. nie było wskazane, czy powołanie biegłego psychologa jest zależne od wniosku pokrzywdzonego czy też oceny sądu, że udział biegłego w tej czynności jest niezbędny ze względu np. na stan psychiczny pokrzywdzonego. Od dnia 5 października 2019 r. obecność biegłego psychologa w prze-

⁴⁰ M. Kornak, *Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 147-152.

⁴¹ E. Jarzęcka-Siwik, *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 84.

⁴² J. Mierzińska-Lorencek, *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym*, Warszawa 2012, LEX/el. [dostęp 15.10.2019].

⁴³ K. Osiak, *Rola osób biorących udział w przesłuchaniu...*, s. 87-113.

⁴⁴ M. Kornak, *op. cit.*, s. 147-152.

słuchaniu w trybie art. 185c k.p.k. ma charakter obligatoryjny. Wynika to z zawartego w tym przepisie sformułowania „przesłuchanie pokrzywdzonego, o którym mowa w § 1a, w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa”. Biegły psycholog jest pomocnikiem i konsultantem sądu podczas tej czynności procesowej. Współuczestniczy on w wykonywaniu przez ten organ czynności, co ma bardzo często istotny wpływ na przebieg i rezultat procesu karnego, ponieważ biegły psycholog wspiera swoją wiedzą specjalistyczną sąd i w pewien sposób daje gwarancję rzetelności i prawdziwości przesłuchania oraz ocenia psychikę i percepcję pokrzywdzonego⁴⁵. Tak jak zostało wyżej wskazane, samodzielną podstawą powołania biegłego psychologa w przesłuchaniu w trybie art. 185c k.p.k. jest § 2 tego przepisu. Udział biegłego jest obligatoryjny niezależnie od tego, czy przesłuchanie odbywa się w postępowaniu przygotowawczym czy sądowym, ale także niezależny od stanu zdrowia psychicznego pokrzywdzonego, jego zdolności postrzegania, rozwoju umysłowego lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń⁴⁶. Powołania biegłego dokonuje sąd, który przygotowuje czynność przesłuchania, w drodze postanowienia, w którym powinien on określić zakres ekspertyzy, jej przedmiot oraz wskazać pytania szczegółowe do biegłego. Do pełnienia czynności przez biegłego obowiązany jest nie tylko biegły sądowy, ale także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie⁴⁷. Rola biegłego psychologa powołanego do udziału w przesłuchaniu w trybie art. 185c k.p.k. powinna sprowadzać się do trzech czynności: przygotowania pokrzywdzonego do udziału w przesłuchaniu⁴⁸, uczestniczenia w faktycznym przesłuchaniu w pokoju przesłuchań oraz wydaniu opinii po odbytych przesłuchaniu.

Podsumowanie

Podsumowując, w wyniku nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z lipca 2019 r. zostało wprowadzonych wiele istotnych zmian do przepisu art. 185c k.p.k. Jej celem było stworzenie bardziej skutecznych gwarancji ochrony pokrzywdzonego przed wtórną wiktymizacją. Do wspomnianych modyfikacji należy zaliczyć: wyraźne wskazanie zakresu podmiotowego osób, które mogą być przesłuchane w trybie art. 185c k.p.k.,

⁴⁵ C. Kulesza, *op. cit.*

⁴⁶ A. Krawiec, *op. cit.*, s. 90.

⁴⁷ C. Kulesza, *op. cit.*

⁴⁸ Obowiązek biegłego psychologa do przygotowania pokrzywdzonego do przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. nie został wyrażony w żadnym z przepisów Kodeksu postępowania karnego. Jednakże taki obowiązek wynika z § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c k.p.k. Zgodnie z treścią tego przepisu przed rozpoczęciem przesłuchania biegły psycholog przeprowadza ze świadkiem wstępną rozmowę w celu obniżenia poziomu lęku i niepokoju świadka.

dodanie wymogu istotnego znaczenia zeznań pokrzywdzonego, jako warunek jego przesłuchania, wprowadzenie obligatoryjnego udziału biegłego psychologa w przesłuchaniu oraz rozszerzenie katalogu osób biorących udział w przesłuchaniu. Mimo nowelizacji przepisu art. 185c k.p.k. nie zdecydowano się na zrównanie zasad przesłuchania z tymi określonymi w art. 185a k.p.k. Fakt ten budzi zdziwienie i świadczy o tym, że twórcy projektu ustawy nowelizującej nie są świadomi, jak ogromne znaczenie dla ofiar przestępstw na tle seksualnym ma zapewnienie im odpowiednich gwarancji ochrony przed wtórną wiktyimizacją. W mojej ocenie, zasady przesłuchania w trybie art. 185c powinny zostać zrównane z tymi określonymi w art. 185a k.p.k. z dwóch powodów. Po pierwsze, dlatego że zarówno w trybie art. 185a, jak i 185c k.p.k. są przesłuchiwanie małoletni, a po drugie, ze względu na to, że przestępstwa z art. 197-199 k.k. pozostawiają ślady nie tylko na ciele, ale także w psychice ofiary, co w konsekwencji może spowodować trudności w funkcjonowaniu w społeczeństwie i wchodzenie w relacje z innymi ludźmi przez wiele lat po przestępstwie.

Ponadto trzeba również podkreślić, że wprawdzie starano się wprowadzić zmiany, które polepszą sytuację pokrzywdzonego, ale zrobiono to w sposób nieudolny. Wyrazem tego jest wprowadzenie 14-dniowego terminu na przesłuchanie pokrzywdzonego od dnia wpływu wniosku, który to termin ma charakter stanowczy, a nie instrukcyjny, i jego przekroczenie będzie skutkowało niemożnością przeprowadzenia czynności i tym samym utratą dowodu.

Mimo wszystko należy docenić starania ustawodawcy, który dąży do ochrony pokrzywdzonego przed wtórną wiktyimizacją. Jednakże de lege lata w dalszym ciągu ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego, który był przesłuchiwany w trybie art. 185c k.p.k., odbywa się na zasadach ogólnych. Dlatego też należy postulować do ustawodawcy o wprowadzenie kolejnej zmiany do art. 185c k.p.k., aby ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego odbyło się w sposób tożsamy do pierwszego przesłuchania oraz aby zrównał warunki przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. do tych określonych w art. 185a k.p.k.

Bibliografia

Źródła

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2020 r., poz. 30, 413, 568.

Ustawa z dnia 19 lipca 2019r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1964.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz. Urz. UE L 101/1; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036> [dostęp 15.10.2019].

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, Dz. Urz. UE L 335/1; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> [dostęp 15.10.2019].
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz. Urz. UE L 315/57; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029> [dostęp 15.10.2019].
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 2013 r., poz. 1642.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2015 r., sygn. akt V KK4/15, <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/v%20kk%204-15-1.pdf> [dostęp 20.10.2019].
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2010 r., IV KK 61/10, Legalis nr 291905.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012 r., II AKa 130/12, Legalis nr 742309.

Literatura

- Budzyńska A., *Jak przesłuchiwać dziecko*, Warszawa 2007.
- Dudka K. (red.), Janicz M.B., Kulesza C., Matras J., Paluszkiewicz H., Skowron B., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Gadomska-Radel A., *Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym*, Warszawa 2014.
- Goetz M., *Wtórna wiktyimizacja*, „Niebieska Linia” 2012, nr 3.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2011.
- Horna-Cieślak M., *Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2014, nr 2.
- Jarzęcka-Siwik E., *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3.
- Keller-Hamela M., *Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007.
- Kierski M., *Jednokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. – zasada czy wyjątek?*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 11.
- Kornak M., *Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009.
- Krawiec A., *Warunki przeprowadzania przesłuchania w trybie art. 185a-c k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7-8.
- Mazowiecka L. (red.), *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, Warszawa 2016.
- Mierzwińska-Lorencka J., *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym*, Warszawa 2012.
- Osiak K., *Kryminalistyczno-procesowe aspekty przesłuchania w trybie art. 185a k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6.
- Osiak K., *Rola osób biorących udział w przesłuchaniu pokrzywdzonego małoletniego w trybie art. 185a k.p.k.*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, nr 18.3.

- Osiak-Krynicka K., *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego przed negatywnymi konsekwencjami wielokrotnego przesłuchania w trybie art. 185a Kodeksu Postępowania Karnego. Aspekty prawne i społeczne*, [w:] M. Mierzwa, K. Niewęglowski, P. Patoleta (red.), *Spoleczne dzialanie prawa*, Lublin 2018.
- Osiak-Krynicka K., *Przesluchanie ofiary zgwałcenia w trybie art. 185c Kodeksu Postępowania Karnego*, [w:] K. Maciąg, M. Maciąg (red.), *Kryminalistyka i kryminologia – najnowsze doniesienia*, Lublin 2019.
- Osiak-Krynicka K., *Rola biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka w trybie art. 185a Kodeksu Postępowania Karnego*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2019, vol. XXII, nr 40.
- Sajkowska M. (red.), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Skorupka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2018.
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz zaktualizowany*, Warszawa 2019.
- Wilkowska-Płóciennik A., *Przesłuchanie pokrzywdzonego dziecka w trybie art. 185a k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6.

Internet

- Druk nr 3251 – uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw; <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3251> [dostęp 15.10.2019].
- Dudka K., Opinia do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk poselski nr 3251, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3251> [dostęp 15.10.2019].
- Jak zorganizować i wyposażać Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci; <http://wymiarSprawiedliwosci.fdn.pl> [dostęp 15.10.2019].